

3.4. НАУКОВО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Звітнього року вперше з моменту заснування Спеціальної книжкової премії Китаю, заснованої як національна премія за значний внесок іноземних громадян у просування Китаю та його культури в світі, перекладання й видання китайських книг за кордоном, одним з нагороджених став українець — президент Української асоціації китаєзнавців, старший науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, доктор філософських наук Віктор Кіктенко. Він переміг у номінації "Спеціальна книжкова премія Китаю для молодих науковців".

За результатами конкурсу "Книга року", що відбувся в межах 24-го Форуму видавців у Львові, перемогу в номінації "Історія" здобув збірник колективу авторів з академічних та освітніх установ "Українські жінки у горнилі модернізації" під редакцією старшого наукового співробітника Інституту народознавства НАН України О.Р. Кісь. Видання присвячене важливому для історії періоду модернізації за участі жінок України в різних сферах життя — від середини ХІХ до середини ХХ ст., упродовж якого відбувалася зміна суспільних ролей жінок, завоювання ними особистих та громадянських прав, їх становлення як активних суб'єктів суспільства. Книга запрошує замислитися над тим, що означало "бути жінкою" в часи двох світових воєн, емансипації, революцій, Голодомору, радянської влади, окупації, політичних репресій.

Вагому роль відіграло виконання в Академії Цільової комплексної програми "Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України", у межах якої здійснюється підготовка та випуск фахових високоякісних наукових видань українською та іншими мовами світу.

Звітнього року у межах плану підготовки та випуску видавничої продукції НАН України за бюджетні кошти продовжено роботу за енциклопедичними проектами: видано восьмий том 20-томного "Словника української мови", 18 том "Енциклопедії сучасної України" (у 30-ти томах), другий том "Енциклопедії міжнародного права", продовжено підготовку "Франківської енциклопедії".

Продовжено реалізацію загальноакадемічних проектів "Українська наукова книга іноземною мовою" та "Наукова книга. Молоді вчені". Цього року англійською мовою ВД "Академперіодика" НАН України випустив дві книги: The mechanisms of formation of thin films and coatings deposited by PVD technology (Шагінян Л.Р., Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України) та Will to Identity. State Building and the Strategies of Legitimation (Воля до ідентичності. Розбудова держави і стратегії легітимації) (Білий О.В., Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України). Ця книга пропонує оригінальне бачення процесу засвоєння загальноєвропейських цінностей українським суспільством, розвитку модерної національної держави, новітньої української державності.

За проектом "Наукова книга. Молоді вчені" звітнього року побачили світ

шість монографій молодих науковців, які представляють Секцію суспільних і гуманітарних наук.

Протягом 2017 р. установами НАН України видано 580 назв наукових книг, з них 421 монографія та 159 збірників наукових праць.

ДП "НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України" випустило у світ 39 назв книг загальним обсягом 866,25 обл.-вид. арк. За бюджетні кошти на випуск видавничої продукції Національної академії наук України цим видавництвом було видано 34 назви книг тиражем 6,8 тисяч примірників і загальним обсягом 790,3 обл.-вид. арк., серед яких 28 наукових монографій (558,8 обл.-вид. арк.) – за проектом "Наукова книга". Окрім цього, до друку підготовлено 7 оригінал-макетів наукових монографій обсягом 127,0 обл.-вид. арк., один з яких видано за рахунок авторів і установи.

Серед видань фізико-математичної та технічної літератури варто відзначити фундаментальну монографію акад. НАН України М.Ю. Ільченка та С.О. Кравчука "Телекомунікаційні системи", у якій проаналізовано науково-технічні аспекти побудови телекомунікаційних систем, що ґрунтуються на використанні сучасних технологій; монографію чл.-кор. НАН України В.І. Гриценка та О.А. Урсатьєва "Современные информационные технологии хранения данных и вычислений" (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України), в якій розглянуто проблеми створення і використання нового класу ІТ-послуг — хмарних технологій.

Серед видань природничої тематики треба згадати монографію О.А. Сіренко "Палиностратиграфия континентальных верхнеплиоценовых—нижнеплейстоценовых отложений южной части Восточно-Европейской платформы" (Інститут геологічних наук НАН України), в якій розглянуто проблеми стратиграфії пліоценових і плейстоценових відкладів України за палінологічними даними. Яскравим прикладом співпраці академічних, освітніх та закордонних установ є монографія за ред. чл.-кор. НАН України Р.С. Стойки "Багатофункціональні наноматеріали для біології і медицини: молекулярний дизайн, синтез і застосування", в якій викладено найвагоміші результати досліджень і розробок, отримані біологами у тісній співпраці з хіміками й фізиками у галузі наноматеріалів для біології, медицини, нанобіотехнологій.

Серед видань з соціогуманітарних наук у звітному році на особливу увагу заслуговує монографія О.В. Зернецької "Глобальна комунікація" (Інститут все-світньої історії НАН України), присвячена комплексному дослідженню феномена глобальної комунікації початку ХХІ ст. як визначального фактору сучасного світового розвитку. Проблемі історичної акцентології української мови присвячена монографія акад. НАН України В.Г. Складенка "Історія українського наголосу. Дієслово" (Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України). У книзі розглядається проблематика історії наголошування дієслів української мови

від пізньопраслов'янського періоду до нашого часу. Книга акад. НАН України К.М. Ситника та Т.А. Бевз "Володимир Вернадський. Людина. Громадянин. Учений" розкриває науковий геній вченого, його громадянську позицію, особисті якості першого президента Української Академії Наук.

Кількісні показники ДП "НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України" за 2013—2017 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Роки	Назв книг	Обсяг (обл.-вид. арк.)	Тираж (тис. прим.)	Назв монографій*
2013	54	1401,1	34,7	39
2014	75	1502,4	33,1	59
2015	28	628,4	12,4	13
2016	47	989,8	24,64	37
2017	39	866,25	18,1	34

* видано за бюджетні кошти

Видавничим домом "Академперіодика" НАН України у 2017 р. видано 268 випусків 48 академічних журналів загальним тиражем 44,272 тис. примірників та обсягом понад 3,19 тисяч обл.-вид. арк. Зокрема, 211 випусків 37 видань — за Програмою підтримки журналів НАН України, серед яких академічний науково-популярний журнал "Світогляд". Цифровими ідентифікаторами об'єктів DOI забезпечено 1032 статті з 18 академічних журналів, що у свою чергу є запорукою "видимості" та доступності наукових видань у всесвітній мережі.

Окрім журналів у Видавничому домі "Академперіодика" НАН України побачили світ 35 книжкових видань загальним обсягом 570,63 обл.-вид. арк. і тиражем 7,165 тис. прим., з них 18 назв — у межах плану підготовки та випуску видавничої продукції НАН України за бюджетні кошти. На особливу увагу заслуговує унікальне довідкове видання "Перспективні науково-технічні розробки Національної академії наук України", яке складається з 11 тематичних випусків: Агропромисловий комплекс та декоративне садівництво, Екологія та охорона довкілля, Енергетика та енергоефективність; Інформаційні технології, Інформаційно-сенсорні системи та прилади, Машинобудування та приладобудування, Медичні засоби та медичне приладобудування, Паливно-мастильні матеріали та технології, Технології конструкційних та функціональних матеріалів, Технології та обладнання для виявлення, оцінки та видобутку корисних копалин, Харчова промисловість. В цьому каталозі представлена інформація про понад 500 розробок українських вчених.

2017 року вийшли у світ такі науково-популярні видання: Протасов О.О. "Біогеоміка. Екосистеми світу у структурі біосфери" (Інститут гідробіології НАН України); Клименко Н.Ф. "Як народжується слово" (Інститут української

мови НАН України); Волковський В.П. "Ідея суспільності та становлення політико-філософської думки в Україні XIX століття" (Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України).

Випущено й традиційні щорічні видання — "Звіт про діяльність Національної академії наук України" та "Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань" за 2016 рік, черговий чотирнадцятий випуск загальноакадемічної книжкової серії "Наука України у світовому інформаційному просторі".

Крім того звітного року науковцями НАН України видано 319 назв навчальної, довідкової, енциклопедичної, художньої та науково-популярної літератури.

Кількість назв наукових монографій, виданих співробітниками НАН України у 2017 р. у академічних видавництвах — Видавництві "Наукова думка" та ВД "Академперіодика" НАН України, становить 40 назв (10 %).

У інших вітчизняних видавництвах опубліковано 49 % наукових монографій — 205 назв. Обсяг цих книг понад 3,8 тис. обл.-вид. арк. Серед них — монографія Інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України під заг. ред. А.І. Михальова "Системные технологии моделирования сложных процессов", в якій вперше подано узагальнення наукових шкіл Придніпровського та інших регіонів України в галузі системного моделювання складних процесів; видання колективу співробітників Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України та Національного університету "Львівська політехніка" "Структура і динаміка геофізичних полів у Західній Антарктиці", в якому розглянуто результати досліджень в Антарктиці у галузі наук про Землю за 20 років від початку діяльності України на льодовому континенті; монографія Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України "Ячмінь як продукт функціонального харчування", в якій узагальнено результати 50-річних досліджень, присвячена культурі ячменю харчового напрямку; Національна доповідь "Україна: шлях до суспільної консолідації" (ред. кол.: акад. НАН України С.І. Пирожков, акад. НАН України Е.М. Лібанова, О.М. Майборода), в якій розкрито характер відносин в українському суспільстві за наявності в них демократичних і гуманістичних засад, встановлено причини суспільної конфронтації в Україні, запропоновано модель консолідації українського суспільства та стратегію її досягнення. У звітному році випущений перший том 5-томної енциклопедії "Країни світу і Україна" — "Країни Північної, Західної та Південної Європи" (Інститут всесвітньої історії НАН України).

Зарубіжними видавництвами звітного року випущено 62 назви (15 %) наукових монографій учених НАН України. Більшість книг видано представництвами Springer у різних країнах, наприклад, видання "Solar light harvesting with

nanocrystalline semiconductors" знайомить з перспективною методологією та технологією, які можуть сприяти підвищенню ефективності використання світла — одного з головних завдань на шляху до стійкого виробництва енергії (Інститут фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського НАН України).

Наукові монографії вітчизняних фахівців побачили світ також у Великій Британії, Китаї, Кореї, Німеччині, Польщі, Росії, Сінгапурі, Словаччині, США, Угорщині, Чехії, Швейцарії.

На власних поліграфічних дільницях установ НАН України опубліковано 114 назв монографій обсягом понад 2,1 тис. обл.-вид. арк. Наприклад, видання "Концептуальні підходи до розвитку енергетики України" (Інститут загальної енергетики НАН України), в якому на основі результатів досліджень з оцінки макроекономічних показників розвитку галузей економіки України розроблено прогнози попиту на основні види енергоресурсів; аналітична доповідь "Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу" (за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика), в якій розроблено механізми державного регулювання реструктуризації промисловості та сформульовано методологічні основи та напрями реформування адміністративно-територіального устрою України; перший том "Історії українського театру" (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України), присвячений розвитку театрального мистецтва України від його зародження до 1914 року. До 100-річчя Української революції археографи і джерелознавці видали перший том багатотомного серійного документального видання "Архів Української Народної Республіки".

Помітною подією в житті вітчизняної академічної спільноти став вихід у світ збірника наукових праць "Стан сучасного українського суспільства: цивілізаційний вимір", підготовленого колективом науковців Інституту соціології НАН України на основі даних щорічного соціологічного моніторингового дослідження. В центрі уваги авторів збірки — проблема історичного вибору українського суспільства. Фахівці виокремлюють кілька основних рис зазначеного дослідження. Насамперед це — аналіз українського суспільства з точки зору його цивілізаційних ознак і його місця в системі сучасних світових цивілізацій. У руслі такого підходу в даному дослідженні виявлено розмаїтість цивілізаційно-культурних ідентичностей соціальних груп українського суспільства — регіональних, освітніх, вікових, етнічних, релігійних тощо, а також з'ясовано суттєві відмінності соціальних і культурних цінностей, норм, традицій українських громадян та громадян країн ЄС. Значну увагу приділено дослідженню в динаміці – за 25 років незалежного існування України — політичних, ідеологічних, культурних і релігійних цінностей, феноменам довіри та соціальної відповідальності.

Узагальнені показники випуску наукової видавничої продукції НАН України протягом 2013–2017 років представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Роки	Книги		З них монографій		Статей	
	Назв	Обсяг (обл.-вид. арк.)	Назв	У тому числі виданих за кордоном	Всього	У тому числі в закордонних журналах
2013	776	14644,9	576	90	27258	5949
2014	630	10530,1	488	74	23417	6392
2015	558	9466,3	404	81	21251	5784
2016	527	8511,9	400	80	20256	5900
2017	580	9972,6	421	62	18807	5336

Поточні праці науковців публікувалися у 84 наукових і одному науково-популярному журналі та 38 збірниках НАН України, у періодичних, а також у серійних книжкових виданнях установ НАН України, сумарна кількість яких становить близько 350.

За сприяння Науково-видавничої ради НАН України до Програми підтримки журналів НАН України звітного року включено журнали "Кибернетика и вычислительная техника" (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України, Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України), "Наука та наукознавство" (ДУ "Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України") та "Український ботанічний журнал" (Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України).

Десять наукових журналів НАН України англійською мовою в Україні видають академічні наукові установи власними силами. Зарубіжні видавці перекладають і видають англійською мовою 22 журнала, один з яких – "Вестник зоологии" видається в електронному вигляді.

Загалом наукові журнали Академії у своїй роботі активніше використовують інформаційні технології, майже всі мають сучасні веб-ресурси з постійно оновлюваною інформацією, долучаються до світових баз даних та агрегаторів наукової інформації. Так, до БД Scopus входять 36 журналів Національної академії наук України, а до Web of Science (WoS) Core Collection з урахуванням започаткованого 2015 р. індексу ESCI — 24 видання. Варто вказати, що 19 академічних видань присутні в обох базах.

Звітнього року Видавництво "Наукова думка" НАН України взяло участь у XVIII Всеукраїнській виставці-форумі "Українська книга на Одещині" і стало переможцем у номінації "Українська класика" за книгу "Невпізнаний гість. Доля і спадщина Володимира Свідзінського".

Серед важливих для розвитку видавничої справи Академії подій звітнього року — VII Науково-практична конференція "Наукова періодика: традиції та інновації", організована Науково-видавничою радою та ВД "Академперіодика" НАН України. До виступів було запрошено фахівців з Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України і компанії Clarivate Analytics.

Серед основних питань, що розглядалися на конференції, було питання формування видавничої стратегії НАН України, питання відкритого доступу в Україні та охорони авторських прав, публікаційної активності вітчизняних науковців і перспектив входження академічних наукових видань до наукометричних баз даних. Були проведені майстер-класи з питань користування додатковими сервісами Баз даних CrossRef; технічних правил верстки наукового журналу; використання стандарту «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (ДСТУ 8302:2015) у наукових журналах.

Цього року вдруге відбувся Конкурс на краще книжкове видання Національної академії наук України, спрямований на популяризацію наукових здобутків учених, зростання престижу наукової видавничої продукції та підвищення культури наукового книговидання. На Конкурс надійшло від установ НАН України 25 робіт. За результатами оцінювання наукового рівня та якості видавничого виготовлення представлених книг нагороди отримали 11 установ Академії.

Наукове книговидання в Національній академії наук України є віддзеркаленням економічних і соціально-політичних змін у нашій державі та діяльності наукових установ. Відмічене скорочення кількості назв та обсягів наукових книжкових видань Академії пов'язано з багатьма чинниками, попри які в Академії навіть протягом кожного з останніх трьох років виходило близько 1000 назв книг, більшість із яких українською мовою. Нині досить органічно відбувається перехід до загальносвітових тенденцій (наприклад, ширше застосування англійської мови з одночасним піднесенням національних мов, чи скорочення накладів за умови збільшення кількості назв) та врахування особливостей розвитку держави в умовах збройного протистояння на сході України та анексії Криму. Загальна кількість назв книг зменшується переважно за рахунок російськомовних видань: у 2017 р. книг російською випущено на 40 % менше, ніж у 2012 р. Водночас поступово зростає кількість англійськомовних видань.